

Jaarverslag Kiesraad 2021

Uitgave en redactie

Kiesraad

Fotografie

De foto's uit dit jaarverslag mogen niet worden veelevoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze dan ook, zonder toestemming van de bron.

Contact

Secretariaat Kiesraad

Postadres

Postbus 20011, 2500 EA Den Haag

Bezoekadres

Muzenstraat 85, 2511 WB Den Haag

T 070 426 62 66

E kiesraad@kiesraad.nl

W www.kiesraad.nl

Den Haag, maart 2022

ISSN: 2590-0331

Inhoudsopgave

<i>Voorwoord</i>	4
<i>1. Organisatie</i>	5
<i>2. Verkiezingen</i>	11
<i>3. Adviezen</i>	16
<i>4. Registraties partijnamen en benoemingen</i>	22
<i>5. Rechtszaken</i>	24
<i>6. Kennis en Communicatie</i>	29
<i>7. Netwerk – nationaal en internationaal</i>	33
<i>8. Financiën</i>	36

Voorwoord

Alle ogen waren in 2021 gericht op de Tweede Kamerverkiezing en de bijzondere coronamaatregelen. Zo konden oudere kiezers dit keer hun stem per brief uitbrengen. Ook kon er al op maandag en dinsdag gestemd worden en waren er hygiëne-maatregelen in het stemlokaal van kracht. Speciale dank gaat uit naar de gemeenten die met hun enorme inzet deze corona-proof verkiezing mede mogelijk maakten.

Ook voor de Kiesraad was het een bijzonder jaar. Niet eerder registreerde en controleerde de Kiesraad zoveel partijnamen en kandidatenlijsten. Er werd een spoedadvies uitgebracht om het briefstemmen in goede banen te leiden en de openbare zittingen vonden noodgedwongen digitaal plaats. Voor de medewerkers en leden van de Kiesraad betekende dit extra inspanning en de nodige aanpassingen, omdat het werk voor het merendeel vanuit huis werd gedaan.

De blik was ook op de toekomst gericht. De aanbesteding van het nieuwe Digitaal Hulpmiddel Verkiezingen ging van start en de Kiesraad adviseerde over de wetgeving rond de inzet van digitale middelen. In samenwerking met het ministerie van BZK, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en de Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken (NVVB) werd de verkiezingsagenda 2030 opgesteld. De Kiesraad benadrukte hierin het belang van grotere transparantie en controleerbaarheid van de vaststelling van de uitslag en de verbetering van het proces van kandidaatstelling. Ook bracht de Kiesraad een ongevraagd advies uit waarin voorgesteld wordt de beoordeling van de geldigheid van de verkiezingen te beleggen bij een onafhankelijk orgaan.

We zagen het afgelopen jaar dat het vertrouwen in het verkiezingsproces hoog is, maar ook onder druk staat. Vertrouwen is een groot goed, maar geen vanzelfsprekendheid. Om het stelsel ook in de toekomst weerbaar, betrouwbaar en uitvoerbaar te houden, is investeren in het verkiezingsproces noodzakelijk. De Kiesraad ontwikkelt zich de komende jaren tot verkiezingsautoriteit en zal zich volop blijven inzetten voor de verbetering van het verkiezingsproces.

Wim Kuijken

Voorzitter Kiesraad

Opbouw stemlokaal in tent, Heerhugowaard.
Foto: Phil Nijhuis

1. Organisatie

Verkiezingen en kiesrecht zijn belangrijke pijlers van onze democratie. Een zorgvuldige en transparante vaststelling van de uitslag is daarvoor van groot belang. De Kiesraad stelt uitslagen van landelijke verkiezingen vast en is onafhankelijk adviesorgaan én kenniscentrum op het gebied van kiesrecht en het verkiezingsproces. De Kiesraad maakt zich daarbij sterk voor een robuust verkiezingsproces en betrouwbare verkiezingsuitslagen.

Wettelijke taken

De Kiesraad heeft een aantal wettelijke taken:

- De Raad treedt op als centraal stembureau bij de verkiezingen van de Eerste Kamer en Tweede Kamer en van de (29) Nederlandse leden van het Europees Parlement.
De taken van de Kiesraad in dit verband zijn:
  - registratie van namen (aanduidingen) en logo's van politieke partijen;
  - beoordeling en nummering van de ingeleverde kandidatenlijsten;
  - vaststelling van de officiële verkiezingsuitslagen;
  - benoeming van leden in de Eerste Kamer, Tweede Kamer en het Europees Parlement.
- De Raad adviseert de regering en het parlement over uitvoeringstechnische zaken op het gebied van kiesrecht en verkiezingen. Hierbij gaat het vooral om conceptwetsvoorstellen tot wijziging van

Kieswetgeving. Een enkele keer adviseert de Kiesraad ongevraagd. Dit jaar gaf de Kiesraad bijvoorbeeld ongevraagd advies rondom coronamaatregelen, om veilige verkiezingen mogelijk te maken.

Overige taken Kiesraad

De Kiesraad treedt het gehele jaar door op als kennis- en informatiepunt over kiesrecht en verkiezingen voor gemeenten, provinciale griffies, politieke partijen, kiezers en media. In verkiezingstijd wordt samen met het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) een Informatiepunt Verkiezingen ingesteld. Ook eind 2021 ging het Informatiepunt van start met het oog op de gemeenteraadsverkiezingen in maart 2022.

Verder adviseert de Kiesraad de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State over kiesrechtelijke geschillen waarbij de Kiesraad niet zelf partij is. Ook ontwikkelt en beheert de Kiesraad verkiezingssoftware die gebruikt wordt voor de kandidaatstelling en vaststelling van verkiezingsuitslagen.

De Kiesraad in ontwikkeling tot verkiezingsautoriteit

2021 stond naast de reguliere werkzaamheden ook in het teken van (de voorbereiding van) een transitie van de Kiesraad tot verkiezingsautoriteit. De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties informeerde de Kamer dit jaar met de verkiezingsagenda over de transitie van de Kiesraad.¹ Daarbij is gemeld dat ter bevordering van de kwaliteit in het verkiezingsproces de rol van de Kiesraad wordt verzwakt. In 2021 zijn onder het programma 'Transitie en digitale middelen Kiesraad' stappen gezet om de transitie mogelijk te maken. Zo is in overleg met het ministerie van BZK, VNG en NVVB de benodigde wetgeving voorbereid, zijn afspraken gemaakt over de toekomstige taken en bevoegdheden van de Kiesraad en zijn de eerste contouren van de nieuwe organisatie vastgesteld.

De taken die besproken zijn, zijn de volgende:

a. Centraal stembureau bij landelijke verkiezingen, waaronder:

- Registreren van aanduidingen van politieke partijen bij landelijke verkiezingen;
- Verantwoordelijk voor de kandidaatstelling;
- Het zo nodig opdragen van een of meer gemeentelijke stembureaus tot een nieuwe stemopneming;
- Verantwoordelijk voor de vaststelling van de verkiezingsuitslag.

¹ Kamerstukken II 2020/21, 35165, nr. 40 bijlage. Verder heeft de minister van BZK in het commissiedebat van 16 november 2021 gezegd te willen dat de Kiesraad een sterkere rol krijgt in de beoordeling van het verkiezingsproces, zodat hij die kwaliteitsbewaker kan zijn. (Kamerstukken II 2021/22, 35165, nr. 44).

- b. **Adviescollege:** *Het adviseren van de regering en beide kamers der Staten-Generaal in aangelegenheden die verkiezingen of uitvoeringstechnische aspecten van het kiesrecht betreffen.*
- c. **Beheerder van de programmatuur** *die wordt gebruikt voor de kandidaatstelling en vaststelling van verkiezingsuitslagen. Met betrekking tot de uitslagprogrammatuur mag de Kiesraad:*
- Regels stellen omtrent de aansluiting en het gebruik van de uitslagprogrammatuur;
  - Gebruik van de aansluitprogrammatuur monitoren;
  - Een beheersaanwijzing geven ingeval van risico's voor de betrouwbare werking of beveiliging van de uitslagprogrammatuur;
  - Al dan niet tijdelijk en plaatselijk onderbreken van het gebruik van de uitslagprogrammatuur;
  - Het gebruik en de werking van de uitslagprogrammatuur beoordelen en daarover rapporteren in een rapportage van bevindingen aan het vertegenwoordigend orgaan.
- d. **Het ondersteunen** *van gemeenten en waterschappen, door het geven van instructies en het opstellen van kwaliteitsstandaarden ten behoeve van de organisatie van verkiezingen en de uitvoering van het verkiezingsproces door stembureaus.*
- e. **Interveniëren** *in de organisatie van, of de feitelijke gang van zaken tijdens verkiezingen ter bevordering van de kwaliteit van het verkiezingsproces. Dit kan naar aanleiding van vragen, signalen en waarnemingen. Het:*
- geven van adviezen aan gemeenten en waterschappen omtrent de organisatie van verkiezingen, en / of
  - geven van aanwijzingen aan stembureaus omtrent de feitelijke gang van zaken tijdens een verkiezing.
- f. *Het geven van een **beoordeling** over het verloop van de verkiezing, daarover rapporteren en, indien noodzakelijk, aan het vertegenwoordigend orgaan adviseren over een herstemming.*
- g. *Het zijn van **kennis- en informatiecentrum** op het gebied van kiesrecht en verkiezingen in Nederland.*
- Daartoe het verzamelen en elektronisch toegankelijk ontsluiten van de uitslagen van verkiezingen.

De Kiesraad krijgt met deze taken en bevoegdheden een belangrijke centrale instruerende, beoordelende en ondersteunende rol in het verkiezingsproces. Het afgelopen jaar bracht de Kiesraad de organisatorische gevolgen van de transitie naar verkiezingsautoriteit in kaart. Er werden voorbereidingen getroffen om de organisatorische veranderingen in gang te kunnen zetten. Met het oog op de nieuwe taken zal de organisatie van de Kiesraad worden uitgebreid. Waar nodig zal de organisatorische en bestuurlijke inrichting worden aangepast.

Met het oog op de verantwoordelijkheden voor de digitale hulpmiddelen die worden gebruikt bij de berekening van de uitslag en de zeteltoedeling² is in 2021 de aanbesteding van het nieuwe digitale hulpmiddel voor de uitslagberekening gestart. Een eerste transitiewetsvoorstel (programmatuur verkiezingsuitslagen), dat voorziet in de wettelijke basis voor (beveiligings-)eisen aan het nieuwe digitale hulpmiddel voor de berekening van de verkiezingsuitslagen en de bijbehorende taken en bevoegdheden is in november 2021 voorgelegd aan de Afdeling Advisering van de Raad van State.

Leden Kiesraad

De Kiesraad bestaat uit zeven leden, die voor een periode van vier jaar bij Koninklijk besluit worden benoemd. Benoeming vindt plaats op basis van deskundigheid op het gebied van kiesrecht en verkiezingen en daaraan gerelateerde of daarvoor relevante beleidsterreinen. Ook maatschappelijke kennis en ervaring spelen een rol bij de benoeming van de leden. In 2021 heeft de Kiesraad een nieuwe voorzitter en een nieuw lid verwelkomd.

De Kiesraad kende daarmee in 2021 de volgende samenstelling:

Drs. W.J. Kuijken. Voorzitter. Benoemd met ingang van januari 2021. Wim Kuijken was van 2010 tot 2019 Deltacommissaris, Regeringscommissaris voor het Deltaprogramma. Van 1995 tot 2010 was hij secretaris-generaal van de ministeries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Algemene Zaken en Verkeer en Waterstaat.

Prof. dr. R.B. Andeweg. Vicevoorzitter. Als lid benoemd in 2017. Rudy Andeweg is emeritus-hoogleraar Empirische Politicologie aan de Universiteit Leiden.

Dr. P. Castenmiller. Lid tot juni 2021. Als lid benoemd in 2013, herbenoemd in 2017. Peter Castenmiller is als projectleider en als onderzoeker en adviseur werkzaam bij PBLQ, een onafhankelijk adviesbureau voor innovaties in het publieke domein.

Prof. mr. J.E. van den Brink. Als lid benoemd in 2017. Jacobine van den Brink is hoogleraar Bestuursrecht aan de Universiteit van Amsterdam.

Ir. R. Prins. Als lid benoemd in 2018. Ronald Prins is cyber security deskundige en bestuurder van Hunt & Hackett.

H.E. Reukema-Gevers. Als lid benoemd in 2018. Hestia Reukema-Gevers is werkzaam als directeur Dienstverlening bij de gemeente Rotterdam, met de portefeuille Gebieden, Verkiezingen, Participatie en Stadsarchief.

² Bijlage bij Kamerstukken II 2018/2019, 35 165, nr. 1.

Mr. A.B.L. de Jonge. Als lid benoemd in 2019. Aat de Jonge is ruim dertig jaar burgemeester geweest in verschillende gemeenten. Tot 2018 was hij burgemeester van Dronten.

Drs. J.M.A. Kemna. Als lid benoemd in juli 2021. Hanny Kemna is IT-auditor, toezichthouder en bestuursadviseur, gespecialiseerd in de kwaliteit van informatie- en communicatietechnologie, financiën, innovatie en bedrijfsvoering. Van 1992 tot 2014 was zij verbonden aan accountantsorganisatie EY, vanaf 1999 als partner IT Assurance and Advisory.

Op de website van de Kiesraad vindt u een actueel overzicht van de nevenfuncties van de Kiesraadleden.³

Secretariaat Kiesraad

De Kiesraad wordt in zijn taken ondersteund door een secretariaat. Aan het hoofd van het secretariaat staat de secretaris-directeur, Pamela Young, belast met de dagelijkse leiding. De voorzitter van de Kiesraad is door de minister van Binnenlandse Zaken aangewezen als hoofd van dienst in de zin van artikel 4, eerste lid, onderdeel b, van het Algemeen Rijksambtenarenreglement.

In 2021 waren er de volgende functies⁴ bij het secretariaat van de Kiesraad:

Secretaris-directeur
Senior-adviseur bedrijfsvoering
Adviseur bedrijfsvoering

Cluster Communicatie, Onderzoek en Ondersteuning:

Clustercoördinator en senior communicatieadviseur
Communicatieadviseur
Onderzoeker
Administratief medewerker (duofunctie)
Officemanager (duofunctie)

³ <https://www.kiesraad.nl/over-ons/leden-kiesraad>

⁴ Betreft dienstverbanden, exclusief tijdelijke externe inhuur

Cluster Juridische Zaken:

Clustercoördinator
Senior juridisch adviseur
Senior juridisch adviseur
Juridisch adviseur
Juridisch administratief medewerker

Cluster IT en Informatiebeleid:

Clustercoördinator
Business/Informatieanalist
Business/Informatieanalist
Junior Business/Informatieanalist (vanaf 1 december)
Functioneel Beheerder
Functioneel Beheerder (vanaf 1 juli vacature)
Programmeur
Projectsecretaris

*Stemmen op de fiets, Heerhugowaard.
Foto: Phil Nijhuis*

2. Verkiezingen

Bij de Tweede Kamerverkiezing van maart 2021 waren extra maatregelen nodig om het verspreidingsrisico van COVID-19 laag te houden. Met de Tijdelijke wet verkiezingen COVID-19 zijn voor Nederland bijzondere maatregelen geïntroduceerd. Zoals vervroegd stemmen, briefstemmen voor ouderen en afstands- en hygiënemaatregelen in het stemlokaal. Deze aanpassingen waren pas kort voor de stemming wettelijk geregeld en hebben bijzondere inzet gevraagd van met name de gemeenten, die verantwoordelijk zijn voor de organisatie van de verkiezing op lokaal niveau. Samen met hen is dit jaar hard gewerkt aan een zorgvuldige uitvoering van het stemproces en de uitslagvaststelling.

Tijdelijke maatregelen

Als eerste het briefstemmen. Kiezers in Nederland die op de dag van stemming 70 jaar of ouder waren, konden hun stem per brief uitbrengen. De wetgever heeft daarmee voor deze groep kiezers een extra mogelijkheid gecreëerd om te kunnen stemmen. Aan briefstemmen zijn risico's verbonden. De Kiesraad wees daarop in zijn advies van november 2020. Zo is de stemvrijheid en het stemgeheim niet op dezelfde mate gewaarborgd als in het stemlokaal. Ook de verzending via de post naar het briefstembureau brengt een risico met zich mee. Wel kon de stemmer er ook voor kiezen om de briefstem in persoon naar een afgiftepunt te brengen. Alles afwegend heeft de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties het van belang geacht om kiezers zoveel mogelijk in staat te stellen om aan de stemming deel te nemen. Ondanks de genoemde risico's is

daarom door de wetgever besloten kiezers van 70 jaar en ouder de mogelijkheid te geven per brief te stemmen.

Verder was het in 2021 voor het eerst mogelijk gemaakt om op een andere dag dan woensdag in het stemlokaal te stemmen. De mogelijkheid van het vervroegd stemmen was in het bijzonder bedoeld voor kiezers die dat vanwege hun kwetsbare gezondheid niet op woensdag wilden doen, en lijkt bij kiezers in een behoefte te hebben voorzien. Het vervroegd stemmen is ook mogelijk geweest bij de herindelingsverkiezingen van november 2021. Briefstemmen was bij die verkiezingen niet meer mogelijk.

Waar normaal gesproken ruim de tijd kan worden genomen om nieuwe stemmethoden te beproeven en te implementeren, hebben gemeenten en kiezers zich het briefstemmen en vervroegd stemmen dit keer in korte tijd eigen moeten maken. Daarbij is het soms nodig geweest om instructies te herzien, zoals de Kiesraad in zijn spoedadvies over de terzijdelegging van onvolledige briefstembescheiden bepleitte. De nieuwe stemmethoden en coronamaatregelen leidden ook tot veel vragen bij het Informatiepunt Verkiezingen, zowel van gemeenten als kiezers.

Recordaantal aanduidingen en lijsten

Toch zijn het niet alleen de tijdelijke maatregelen vanwege corona die 2021 een uniek verkiezingsjaar maakten. Zo waren er niet eerder in de afgelopen decennia zoveel partijen die een aanduiding hadden geregistreerd (89 in totaal). Uiteindelijk werden er 41 lijsten ingediend, waarvan er 37 geldig zijn verklaard. Het grote aantal deelnemende lijsten geeft blijk van een levendige democratie. Het brengt echter ook uitdagingen met zich mee. Zo was het voor de tweede keer op rij nodig dat het stembiljet 100 bij 70 centimeter was, om alle deelnemende lijsten te kunnen vermelden. Het maximale aantal lijsten dat drukkers op dit stembiljet kwijt kunnen, is daarmee zo goed als bereikt. Daarbij zorgen de grote stembiljetten voor moeilijkheden bij het uitbrengen van de stem, het tellen ervan en raken de stembussen sneller vol. Eén oplossing hiervoor is om te gaan experimenteren met een ander, kleiner, model stembiljet. Dit jaar bleek dat deze experimenten nog niet bij de aankomende gemeenteraadsverkiezingen zullen worden uitgevoerd. Het zou goed zijn om te kijken naar de eisen waar een groepering aan moet voldoen voordat zij op het stembiljet terecht te komen. Zo adviseerde de Kiesraad in 2021, in navolging van de Staatscommissie parlementair stelsel, om de waarborgsom en het aantal benodigde ondersteuningsverklaringen te verhogen.

Sinds de lijsten bij het centraal stembureau ingeleverd moeten worden, doet de Kiesraad de voorgeschreven controles voor alle kieskringen. De op grond van de Kieswet beschikbare termijnen hiervoor beslaan soms slechts enkele uren. Bovendien is de kwaliteit van de ingeleverde stukken een punt van zorg. Slechts 6 van de 41 ingediende lijsten waren geheel volledig en zonder verzuimen. In alle andere gevallen moest het centraal stembureau partijen op verzuimen wijzen en hen in de gelegenheid stellen die te corrigeren. De beoordeling van ingediende lijsten is een

complex proces dat zorgvuldig moet plaatsvinden. De krappe wettelijke termijnen en het hoge aantal ingediende lijsten maken dat de werkzaamheden van het centraal stembureau binnen het gestelde tijdsbestek nog amper uitvoerbaar zijn. In het evaluatieadvies van de Tweede Kamerverkiezing heeft de Kiesraad hier bijzondere aandacht voor gevraagd.

Uitslagvaststelling

De openbare zitting waarin de Kiesraad de uitslag vaststelde vond door de geldende coronamaatregelen alleen digitaal plaats. Kiezers konden de zitting via een livestream bijwonen en hun bezwaren uitten, deze zijn opgenomen in het proces-verbaal.

Kiezers moeten erop kunnen vertrouwen dat de uitslag van de verkiezingen op een integere en correcte wijze tot stand komt. Het vertrouwen daarin is echter niet vanzelfsprekend. De Kiesraad vroeg onderzoekers van de Radboud Universiteit het vertrouwen in het verkiezingsproces nader te onderzoeken. Dat resulteerde in het rapport “Vertrouwen in eerlijke verkiezingen – een verkenning van de publieke opinie”⁵. Uit het onderzoek bleek dat in vergelijking met 2017 minder kiezers het verkiezingsproces als ‘heel eerlijk’ bestempelde. De Kiesraad vindt dat een zorgelijke ontwikkeling. Het is gelet hierop belangrijk te blijven benadrukken dat de telling in de stembureaus in het openbaar plaatsvindt en dat kiezers kunnen toezien op een goed verloop van de telling. Ook kiezers die niet aanwezig zijn moeten kunnen vaststellen dat de telling correct is verlopen, bijvoorbeeld door online raadpleging van de processen-verbaal met uitslagen. Deze stap naar verhoogde transparantie was al eerder ingezet, de publicatie van de uitslagen is verder verbeterd, maar het blijft nodig om ook in de toekomst aandacht te hebben voor de wijze waarop gemeenten dat doen. Helaas blijkt uit de processen-verbaal dat het handmatige tel- en optelproces niet altijd foutloos is; tellen blijft immers mensenwerk. Zo bleek bij de hertelling van een stembureau door de Commissie geloofsbrieven van de Tweede Kamer dat 43 stemmen niet in de uitslag waren meegenomen. Dergelijke (getalsmatig) kleine fouten zijn niet van invloed op de uitslag van de Tweede Kamerverkiezing, echter is iedere stem die niet correct wordt geteld er één te veel. Voor het vertrouwen in de uitslag en de integriteit daarvan heeft het tegengaan van telfouten en optelfouten daarom hoge prioriteit. De wettelijke mogelijkheden voor het herstel van fouten zijn momenteel nog niet toereikend en voor een verbetering is een wetsvoorstel aanhangig.

In het algemeen is de verkiezing echter goed verlopen; in verreweg de meeste stemlokalen zelfs zonder incidenten. De Tweede Kamer heeft vervolgens de gekozen leden toegelaten en daarmee ook de geldigheid van de stemming bevestigd. Internationaal worden er kanttekeningen geplaatst bij de situatie dat de Tweede Kamer als vertegenwoordigend orgaan als enige bevoegd is om te oordelen over de geldigheid van de stemming (en daarmee tot een herstemming te besluiten). Hoewel er ook dit keer geen aanleiding was om tot een ongeldigheid van de stemming te concluderen, adviseerde

⁵ Carolien van der Ham en Toine Fiselier, *‘Vertrouwen in eerlijke verkiezingen. Een verkenning van de Nederlandse publieke opinie’*, 16 november 2021

de Kiesraad mede daarom dat het voor het vertrouwen in het verkiezingsproces nodig is om de geldigheid van de stemming op meer onafhankelijke wijze te beoordelen. Dat kan bijvoorbeeld door de bestaande bevoegdheid van het vertegenwoordigend orgaan aan te vullen met een bevoegdheid voor een politiek onafhankelijk orgaan of het oordeel open te stellen voor bestuursrechtelijke rechtsbescherming.

De verkiezingen van 2021 hebben punten blootgelegd die al langer om aanpassing vroegen maar waarvan de noodzaak tot verbetering nu urgenter is gebleken. Het verkiezingsproces vraagt in zijn huidige vorm veel van politieke partijen, gemeenten, stembureauleden en het centraal stembureau. Dat speelt niet alleen bij de kandidaatstellingsprocedure, maar ook bij de uitslagvaststelling en de manier waarop kiezers daarnaar kijken. Wat dat betreft ligt er voor de komende jaren een duidelijke opdracht om te blijven investeren in een uitvoerbaar en vertrouwenwekkend verkiezingsproces.

Verkiezingssoftware OSV2020

Bij de verkiezingen hebben politieke partijen, gemeenten en hoofd- en centraal stembureaus gebruik kunnen maken van Ondersteunende Software Verkiezingen (OSV2020)⁶. OSV2020 bestaat uit drie onderdelen, het onderdeel voor politieke partijen voor het opstellen van kandidatenlijsten, het onderdeel kandidaatstelling voor het vaststellen van de definitieve kandidatenlijsten en het onderdeel uitslagvaststelling voor het vaststellen van de uitslag en zetelverdeling. In 2021 werd OSV2020 uitgeleverd en succesvol ingezet bij de Tweede Kamerverkiezing en de gemeentelijke herindelingsverkiezingen. Politieke partijen en gemeenten konden met behulp van de drie onderdelen gestructureerd en methodisch het verkiezingsproces doorlopen.

Ook werd verder gegaan met de doorontwikkeling van OSV2020, om dit programma geschikt te maken voor de andere verkiezingstypes. Verwacht wordt dat in het eerste kwartaal van 2022 de doorontwikkeling is afgerond en OSV2020 klaar is voor gebruik bij alle daarvoor bestemde verkiezingen.

Pentesten en onderzoek OSV2020

De beveiliging en het up-to-date houden van softwarecomponenten heeft grote prioriteit. Onderdeel hiervan is het laten uitvoeren van zogeheten penetratietesten en onafhankelijke toetsingen op de onderdelen die gebruikt worden voor de vaststelling van de uitslag⁷. Deze richten zich niet alleen op risico's en kwetsbaarheden, maar controleren ook of de beveiliging van voldoende niveau is en werkt zoals verwacht. OSV2020 heeft de onderzoeken goed doorstaan, waarbij ook naar de toekomst toe aandacht is voor verdere aanscherpingen en verbeteringen ten behoeve van een adequate beveiliging.

⁶ Voor meer informatie over OSV2020 zie: <https://www.kiesraad.nl/verkiezingen/osv-en-eml>.

⁷ Meer informatie over de onderzoeken, en de onderzoeken zelf, zijn te vinden op de site van de Kiesraad <https://www.kiesraad.nl/verkiezingen/osv-en-eml/ondersteunende-software-verkiezingen-osv>

Controles

De Kiesraad heeft in samenwerking met de VNG, en in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, controleprotocollen opgesteld voor de Tweede Kamerverkiezing en de herindelingsverkiezingen. De gemeenten, de hoofd- en centraal stembureaus hebben hiermee handmatig gecontroleerd of de met OSV2020 gegenereerde totalen en de zetelverdeling op lijstniveau correct zijn verlopen. Bij de Tweede Kamerverkiezing zijn de controles van de optellingen uitgevoerd op basis van een steekproef van drie lijsten, die werd bepaald door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). De verslagen van de controles zijn gedeeld met de Kiesraad en door gemeenten op internet gepubliceerd. In geen van de controles werd een verschil geconstateerd in de controletelling of de controle van de zetelverdeling. Op grond van de bevindingen kon worden vastgesteld dat de door OSV2020 gegenereerde totalen correct waren.

Digitaal hulpmiddel verkiezingen

De aanbesteding van het Digitaal Hulpmiddel Verkiezingen (DHV), de opvolger van OSV2020, is in 2021 voortgezet. Beveiligingseisen, functionele en niet-functionele eisen zijn opgesteld en voorgelegd aan mogelijke leveranciers. Doel van de aanbesteding is de selectie van een leverancier die een nieuw programma ontwikkelt ter vervanging van de drie onderdelen van OSV2020, en dit programma host in een centrale omgeving. Ook is het de bedoeling dat het programma en de hostingomgeving door de leverancier beheerd wordt en gedurende de levensloop actueel en in overeenstemming met de meest recente beveiligingseisen wordt gehouden. Verwacht wordt dat de aanbesteding mei 2022 kan worden afgerond en dat de bouw van DHV vervolgens kan starten.

Inrichten stemlokaal, Heerhugowaard.
Foto: Phil Nijhuis

3. Adviezen

In 2021 bracht de Kiesraad twaalf adviezen uit.⁸ Een aantal adviezen had te maken met het afschalen van de maatregelen die vorig jaar in werking waren getreden naar aanleiding van COVID-19 en de gevolgen daarvan. Ook is een spoedadvies uitgebracht over het briefstemmen bij de Tweede Kamerverkiezingen en is een evaluatie uitgebracht over de Tweede Kamerverkiezingen. De Kiesraad heeft verder een spontaan advies uitgebracht over de beoordeling van de geldigheid van de stemming. Daarnaast heeft de Kiesraad over een aantal andere wetsontwerpen advies uitgebracht.

De Kiesraad heeft in 2021 de volgende adviezen uitgebracht:

1. *Advies over de Tijdelijke regeling verkiezingen COVID-19 (11 januari 2021)*
2. *Advies Burgerforum Kiesstelsel (25 januari 2021)*
3. *Spoedadvies over de terzijdelegging van briefstemmen (15 maart 2021)*
4. *Advies over de evaluatie van de Tweede Kamerverkiezingen (10 mei 2021)*
5. *Advies over verlenging van de Tijdelijke experimentenwet stembiljetten en centrale stemopneming (31 mei 2021)*
6. *Advies over de afschaling en aanpassing van de Tijdelijke wet verkiezingen COVID-19 (21 juni 2021)*
7. *Advies over het ontwerpvoorstel Programmatuur verkiezingsuitslagen (12 juli 2021)*

⁸ Alle adviezen van de Kiesraad zijn te vinden op www.kiesraad.nl/adviezen_en_publicaties.

8. *Advies over het ontwerpbesluit Tijdelijke experimentenbesluit nieuwe stembiljetten (6 augustus 2021)*
9. *Advies over de afschaling en aanpassing van de Tijdelijke regeling verkiezingen COVID-19 (13 september 2021)*
10. *Advies over experimenten met assistentie bij het stemmen (13 september 2021)*
11. *Advies over de beoordeling van de geldigheid van stemmingen (27 september 2021)*
12. *Advies over de uitvoeringswet kiescollege niet-ingezetene (22 november 2021)*

1. 1. Advies over de Tijdelijke regeling verkiezingen COVID-19

In de loop van 2020 was de wetgeving tot stand gekomen over het organiseren van verkiezingen met coronamaatregelen. Begin 2021 heeft de Kiesraad advies uitgebracht over een aanpassing van de tijdelijke regeling voor de Tweede Kamerverkiezing. De conceptregeling bevatte een uitwerking van de hygiënemaatregelen in het stemlokaal. Ook bevatte het een uitwerking van de procedure rondom het briefstemmen. De Kiesraad adviseerde om de regeling op enkele punten aan te passen. Zo werd geadviseerd om de werkwijze te verduidelijken voor briefstembureaus die geen vooropening van briefstemmen deden. Verder zijn de vereisten voor de transportboxen en vervoermiddelen ten behoeve van het vervoer van stembiljetten naar de beveiligde opslag of de tellocatie besproken om te zorgen dat deze eisen goed uitvoerbaar blijven voor gemeenten.

De gewijzigde regeling heeft tijdens de Tweede Kamerverkiezing dienstgedaan en is inmiddels gewijzigd naar de huidige stand van de coronamaatregelen.

2. Advies Burgerforum Kiesstelsel

De Kiesraad adviseerde over een voorstel van de minister van BZK over het invoeren van een nieuw kiesstelsel. Uitgangspunt van dit kiesstelsel is dat de kiezer kan stemmen op de lijst van de partij (lijststem) of op een kandidaat op die lijst (kandidaatsstem). Doel van dit kiesstelsel is het versterken van de band tussen kiezer en gekozene. De Kiesraad adviseerde positief over dit nieuwe kiesstelsel. Wel plaatst de Kiesraad een kanttekening bij de voorgestelde verhoging van het aantal ondersteuningsverklaringen. Ook wijst de Raad er onder meer op dat als de kandidaatsstem meer gewicht krijgt, het belangrijk is om de financiering van individuele campagnes te reguleren.

De voorgenomen wijziging van het kiesstelsel is nog niet ingediend als wetsvoorstel bij de Tweede Kamer.

3. Spoedadvies over de terzijdelegging van briefstemmen

Vanaf vrijdagavond 12 maart 2021 was het mogelijk dat de briefstembureaus in gemeenten de zogenoemde vooropening verrichten. Bij de vooropeningen die in de dagen daarop plaatsvonden, bleek dat veel briefstemmen terzijde moesten worden gelegd, omdat in de retour envelop alleen een 'briefstembiljetenvelop' was gevoegd en de stempluspas niet los was aangetroffen. Het vermoeden was dat de kiezers per ongeluk zowel de stempluspas als het briefstembiljet in de briefstembiljetenvelop hadden gedaan. De instructie van het ministerie van BZK voor stembureauleden verzette zich ertegen om de briefstembiljetenvelop te openen om dat na te gaan.

De Kiesraad werd om spoedadvies gevraagd over het wijzigen van deze instructie. De Kiesraad wees er in zijn spoedadvies van 15 maart op dat deze werkwijze niet door de Tijdelijke wet werd voorgeschreven en adviseerde de instructie daarmee in lijn te brengen, om te voorkomen dat briefstemmen onbedoeld terzijde zouden worden gelegd. Voor de Kiesraad was belangrijk dat de al ontdekte stemmen waar dit probleem zich voordeed apart waren gehouden, zodat deze enveloppen eveneens volgens de nieuwe instructie beoordeeld konden worden.

Het ministerie heeft de instructie van stembureauleden overeenkomstig het advies van de Kiesraad aangepast.

4. Advies over de evaluatie van de Tweede Kamerverkiezingen

De Kiesraad evalueert na afloop van een verkiezing hoe deze is verlopen. Vanwege de coronamaatregelen en het hoge aantal deelnemende partijen waren deze Tweede Kamerverkiezingen uniek. In zijn evaluatie constateerde de Kiesraad dat de verkiezing mede dankzij de grote inzet van alle betrokkenen over het algemeen goed is verlopen. De Kiesraad constateert wel dat de uitvoerbaarheid van het proces onder druk is komen te staan. De ervaringen bij sommige tijdelijke maatregelen, zoals de beperkte openbaarheid van stemlokalen, de vervoegd geopende stemlokalen en de risico's bij briefstemmen, werden kritisch beoordeeld.

Op andere punten zag de Kiesraad noodzaak voor meer grondige investeringen in belang van de betrouwbaarheid van de verkiezingen en de democratie. In het advies is een groot aantal substantiële punten genoemd, zoals het herzien van de procedure van kandidaatstelling, een nieuw stembiljet en de kwaliteitsverbetering van de uitslagvaststelling. De Kiesraad bood aan deze onderwerpen in gezamenlijkheid op te willen pakken met het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de Vereniging Nederlandse Gemeenten en de Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken. Dit heeft geresulteerd in de Verkiezingsagenda 2030. Tegelijkertijd is een voortvarende transitie van de Kiesraad naar verkiezingsautoriteit in dit verband van groot belang opdat er ook de komende jaren weer substantiële stappen worden gezet om het verkiezingsproces te versterken.

Het evaluatieadvies is door de minister en de beide Kamers betrokken bij de evaluatie van de Tweede Kamerverkiezing.

5. Advies over verlenging van de Tijdelijke experimentenwet stembiljetten en centrale stemopneming

De verlenging van de Tijdelijke experimentenwet stembiljetten en centrale stemopneming was noodzakelijk vanwege de vertraging van twee wetsvoorstellen die de regelingen uit de experimenteerwet vastleggen in de Kieswet. De Kiesraad adviseerde positief over de verlenging van de regeling tot 1 januari 2024. Het verlengen van de werkingsduur van de Tijdelijke experimentenwet voorkomt dat kiezers buiten Nederland het stembiljet weer uitsluitend per post ontvangen. En gemeenten kunnen door deze verlenging gebruik blijven maken van het centraal tellen. Het voorstel bevatte geen inhoudelijke wijzigingen van de Tijdelijke experimentenwet.

De verlenging van de Tijdelijke experimentenwet stembiljetten en centrale stemopneming tot 1 januari 2024 treedt per 1 januari 2022 in werking.

6. Advies over de afschaling en aanpassing van de Tijdelijke wet verkiezingen COVID-19

In de zomer bleek dat sommige maatregelen die bij de Tweede Kamerverkiezing tijdelijk waren ingezet niet langer nodig waren. Daarbij waren er maatregelen die volgens de Kiesraad op gespannen voet stonden met waarborgen van het verkiezingsproces. De Kiesraad kon zich er daarom in vinden dat bepaalde coronamaatregelen in het verkiezingsproces werden afgeschaald. Zo werd de mogelijkheid voor kiezers binnen Nederland om per brief te stemmen teruggedraaid en werd het aantal volmachten dat een kiezer mag aannemen weer teruggebracht van drie naar twee. De Kiesraad kon zich verder vinden in de flexibele afschaling van hygiënevoorschriften voor kiezers en stembureauleden. De Kiesraad vroeg waarom vervroegd stemmen nog wel langer nodig was nu hier met het afnemende gezondheidsrisico ook minder noodzaak voor leek te bestaan.

De wijziging van de Tijdelijke wet verkiezingen COVID-19 is doorgevoerd en van kracht geweest bij de herindelingsverkiezingen van 2021.

7. Advies over het wetsvoorstel Programmatuur verkiezingsuitslagen

De door de minister van BZK voorgestelde regeling maakt de Kiesraad verantwoordelijk voor het beheer en de beveiliging van de programmatuur voor de berekening en vaststelling van de verkiezingsuitslagen. Ook stelt het voorstel het gebruik van de programmatuur verplicht. De voorgestelde regeling is onderdeel van een transitietraject. Dit traject heeft als inzet dat de Kiesraad een sterkere rol krijgt in het verkiezingsproces. De Kiesraad adviseerde positief over het voorstel. Wel vroeg de Kiesraad in het advies aandacht voor de bevoegdheden die de minister van BZK in dit voorstel krijgt ten aanzien van het onderbreken van het gebruik van de programmatuur. Omdat de Kiesraad eindverantwoordelijk is voor het beheer en de beveiliging van de programmatuur vroeg de Kiesraad de minister deze bevoegdheid alleen in zeer uitzonderlijke situaties in te zetten.

De voorgenomen regeling is nog niet ingediend als wetsvoorstel bij de Tweede Kamer.

8. Advies over het ontwerpbesluit Tijdelijke experimentenbesluit nieuwe stembiljetten

Deze regeling bevat een uitwerking van de wet die het mogelijk maakt te experimenteren met een kleiner model stembiljet. De Kiesraad gaf in zijn advies aan dat hij zich op hoofdlijnen kan vinden in de voorgenomen regeling. Een kleiner stembiljet is naar verwachting makkelijker te gebruiken en beter te tellen. Het is ook geschikt om op termijn elektronisch te tellen. Wel drong de Kiesraad erop aan om voortgang te maken met het mogelijk maken van het elektronisch tellen. Ook was de Kiesraad kritisch op het voorschrift om het stemhokje af te sluiten met een gordijntje. De regeling toont de noodzaak hiervan onvoldoende aan.

De voorgenomen regeling is nog niet in werking getreden.

9. Advies over de afschaling en aanpassing van de Tijdelijke regeling verkiezingen COVID-19

In verdere uitwerking van de afgeschaalde Tijdelijke wet moest ook de Tijdelijke regeling verkiezingen COVID-19 aangepast worden. De conceptregeling maakte gebruik van de aangepaste Tijdelijke wet verkiezingen COVID-19. Gelet hierop kon de Kiesraad met de wijzigingen instemmen. De Kiesraad deed daarnaast enkele suggesties voor aanpassingen in de vastgestelde modellen voor het tellen van vervroegd uitgebrachte stemmen en informatievoorziening aan kiezers.

De wijziging van de Tijdelijke regeling verkiezingen COVID-19 is doorgevoerd en van kracht geweest bij de herindelingsverkiezingen van 2021.

10. Advies over experimenten met assistentie bij het stemmen

De experimentenwet assistentie bij stemmen maakt het mogelijk om vijf jaar te gaan experimenteren met het verlenen van assistentie in het stembokje aan alle kiezers. De Kiesraad waardeerde het dat er geëxperimenteerd gaat worden met hulp bij het stemmen. Dit vergroot de politieke participatie van personen met een (lichte) verstandelijke beperking, dementie, dyslexie, laaggeletterdheid of autisme. Sommigen van deze kiezers zijn bij assistentie in het stembokje echter kwetsbaar voor beïnvloeding en sturing of kunnen niet zelfstandig hun wil bepalen. Dat maakte dat de Kiesraad in zijn advies enkele extra maatregelen heeft voorgesteld. Zo is het belangrijk stembureauleden, die de assistentie gaan verlenen, goed op te leiden hoe om te gaan met kiezers met een (licht) verstandelijke beperking. De Kiesraad adviseerde verder een andere handelswijze als een kiezer niet ondubbelzinnig een lijst- en kandidaatskeuze kenbaar kan maken. Die handelswijze voorkomt hopelijk boosheid of onbegrip bij de kiezer en sluit aan bij de huidige omgang met deze kiezers.

Nu is bijstand in het stembokje alleen toegestaan voor kiezers met een lichamelijke beperking. Ook ten aanzien van die kiezers had de Kiesraad het graag gezien dat assistentie alleen verleend mocht worden door een stembureau lid. De Kiesraad vond het experiment te klein in bereik en te lang in duur. De Kiesraad wilde graag dat alle gemeenten aan het experiment kunnen meedoen en dat het experiment sneller wordt afgerond.

Het is nog niet bekend welke aanbevelingen van de Kiesraad zijn overgenomen.

11. Advies over de beoordeling van de geldigheid van stemmingen

De werking van een democratisch stelsel valt of staat bij eerlijke en betrouwbare verkiezingen. De Kiesraad vond het belangrijk om voor de versterking van het verkiezingsproces ook te kijken naar de rol van het vertegenwoordigend orgaan. Het is namelijk dat orgaan dat in oude samenstelling oordeelt over onregelmatigheden die twijfels oproepen over de geldigheid van de stemming. De Kiesraad adviseerde om het bestaande stelsel aan te passen. Het kan bijvoorbeeld nodig zijn om de bestaande bevoegdheid van het vertegenwoordigend orgaan aan te vullen met een bevoegdheid voor een (politiek onafhankelijk) orgaan of om het mogelijk te maken om bij de

bestuursrechter beroep in te stellen tegen de beslissing over de geldigheid van de verkiezing. De Kiesraad verwacht dat dat de mogelijkheid voor kiezers om een onregelmatigheid aan een (politiek onafhankelijk) orgaan voor te leggen het vertrouwen in het verkiezingsproces kan vergroten en de acceptatie van de verkiezingsuitslag kan depolitiseren.

Het is nog niet bekend hoe de regering op het advies van de Kiesraad heeft gereageerd. Die reactie moet op grond van de Kaderwet adviescolleges binnen drie maanden na ontvangst aan de Staten-Generaal worden medegedeeld.

12. Advies over de uitvoeringswet kiescollege niet-ingezetenen

De uitvoeringswet kiescollege niet-ingezetenen regelt dat kiezers die in het buitenland wonen invloed kunnen hebben op de samenstelling van de Eerste Kamer. Nu hebben zij alleen invloed op de samenstelling van de Tweede Kamer en het Europees Parlement. Het voorgelegde conceptwetsvoorstel gaf uitwerking aan de (eerdere) principiële keuze om kiezers buiten Nederland invloed te laten hebben op de samenstelling van de Eerste Kamer. De Kiesraad kon er om die reden mee instemmen. Wel zag de Kiesraad enkele uitvoeringsproblemen waarvan geadviseerd werd die te verhelpen. Zo pleitte de Kiesraad ervoor om de stemwaarde in alle gevallen op dezelfde wijze vast te stellen. Verder uitte de Kiesraad zijn zorgen over de bereidheid om zich kandidaat te stellen voor het betreffende kiescollege. De kandidaatstelling voor de kiescollegeverkiezing én de stemming voor de Eerste Kamer zijn complex en weerhouden kiezers in het buitenland en partijen er wellicht van zich kandidaat te stellen. Dat kan leiden tot een verminderde representativiteit van het kiescollege, lage opkomst en lijstuitputting. De gevolgen daarvan kunnen onevenredig zijn. De Raad droeg in het advies enkele oplossingen voor.

Het is nog niet bekend welke aanbevelingen van de Kiesraad zijn overgenomen.

Klaarzetten stemhokjes, Heerhugowaard.
Foto: Phil Nijhuis

4. Registraties partijnamen en benoemingen

Registraties

In 2021 registreerde de Kiesraad zeven aanduidingen in het register voor de Tweede Kamerverkiezingen. Bij drie van deze aanduidingen werd ook een logo geregistreerd. In het register voor de Europees Parlementsverkiezing werd een nieuwe aanduiding opgenomen, in het register voor de Eerste Kamerverkiezingen werd een aanduiding gewijzigd.

Schrappingen

Op de dag van kandidaatstelling van de Tweede Kamerverkiezingen leverden eenenveertig politieke groeperingen kandidatenlijsten in. Het centraal stembureau verklaarde van vier politieke groeperingen de kandidatenlijsten ongeldig. Uiteindelijk hebben zevenendertig partijen geldige kandidatenlijsten ingediend. Als een geregistreerde politieke groepering geen (geldige) kandidatenlijst heeft ingeleverd voor de laatstgehouden verkiezing, schrapt het centraal stembureau die aanduiding uit het register. Om die reden werden tweeënvijftig aanduidingen geschrapt uit het Tweede Kamerregister. Met het schrappen van een aanduiding wordt ook het bijbehorende logo uit het register voor de verkiezing van de Tweede Kamer verwijderd. Dit was het geval bij zeventien groeperingen.

Benoemingen

De Kiesraad benoemt nieuwe leden wanneer er vacatures ontstaan in de Eerste Kamer, de Tweede Kamer en het Europees Parlement.

In 2021 werden vijftien Tweede Kamerleden benoemd, waarvan zeven in tussentijdse vacatures en acht in tijdelijke vacatures wegens ziekte of zwangerschap. In de Eerste Kamer vonden negentien benoemingen plaats, waarvan zestien in tussentijdse vacatures en drie in een tijdelijke vacature. In het Europees Parlement benoemde de Kiesraad vier leden naar aanleiding van tussentijdse vacatures.

Aantal tussentijdse en tijdelijke benoemingen

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Tweede Kamer	13	15	16	15	9	15
Eerste Kamer	4	9	11	10	6	19
Europees Parlement	0	3	0	2	3	4

Stemmen herindelingsverkiezing, Heerhugowaard.
Foto: Phil Nijhuis

5. Rechtszaken

In 2021 werd veertien keer beroep ingesteld tegen een besluit van de Kiesraad in zijn functie als centraal stembureau. In deze rechtszaken trad de Raad als verweerder op. Daarnaast was de Kiesraad als extern deskundige betrokken bij twee andere rechtszaken. Hierbij verstreekte de Raad inlichtingen op verzoek van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (hierna: de Afdeling).

De Kiesraad als verweerder

Buiten behandeling laten van onvolledig registratieverzoek

De Kiesraad had op 28 december 2020 het verzoek van de politieke groepering OPRECHT tot registratie van een logo buiten behandeling gesteld, omdat het ingediende logo niet voldeed aan de voorgeschreven technische eisen. De groepering verkeerde in de veronderstelling dat het logo, na een eerdere poging, nu wel voldeed en verweet de Kiesraad een onzorgvuldige omgang met het verzoek en de aanvulling (nodig omdat het verzoek in eerste instantie al niet voldeed). De Afdeling stelde voorop dat een indiener van een verzoek er zelf verantwoordelijk voor is dat het verzoek aan alle daarvoor geldende vereisten voldoet. Het wettelijk systeem gaat ervan uit dat de indiener éénmaal in de gelegenheid wordt gesteld om een verzuim te herstellen. Hetgeen door de Kiesraad ook was gedaan. Naar het oordeel van de Afdeling was het centraal stembureau niet gehouden om de groepering opnieuw in de gelegenheid te stellen om het verzoek aan te vullen.

Wat de groepering verder had aangevoerd over de gestelde onzorgvuldigheid van het centraal stembureau leidde niet tot een ander oordeel.

Besluit tot registratie van een aanduiding

Op 28 december 2020 besloot de Kiesraad de naam van de politieke partij (aanduiding) EVERT! te registreren in het register van aanduidingen voor de Tweede Kamer. Hiertegen tekende een kiezer beroep aan. Hij meende dat de aanduiding misleidend is voor kiezers omdat de aanduiding voornamelijk bestaat uit een voornaam zonder dat duidelijk is welke persoon het betreft. De Kiesraad stelde zich op het standpunt dat deze aanduiding niet misleidend is gelet op de Kieswet en de jurisprudentie. De Afdeling oordeelde dat de appellant niet kon worden aangemerkt als belanghebbende en daarom geen beroep aan kan tekenen tegen het besluit van de Kiesraad. Enkel het hebben van dezelfde voornaam is onvoldoende onderscheidend van de vele anderen met deze voornaam. Het beroep is niet inhoudelijk behandeld. Wel gaf de Afdeling aan dat als het beroep wel inhoudelijk zou zijn behandeld het beroep geen kans van slagen zou hebben gehad.

Besluit tot schrapping van een kandidatenlijst

De Kiesraad verklaarde op 5 februari 2021 in zijn hoedanigheid van centraal stembureau voor de verkiezingen van de Tweede Kamer de ingediende lijsten van 37 partijen geldig. De lijst van de politieke partij Healthy Earth werd ongeldig verklaard omdat deze partij onvoldoende ondersteuningsverklaringen had ingeleverd voor de kieskringen waarin de partij wilde deelnemen aan de verkiezingen. Tegen dit besluit werd door Healthy Earth beroep aangetekend, omdat de partij meende dat het hun niet kon worden verweten dat zij geen geldige kandidatenlijst hebben ingeleverd. De Afdeling oordeelde dat de Kiesraad de lijst van Healthy Earth terecht ongeldig had verklaard voor de negen kieskringen waarin de partij wilde deelnemen.

Besluit tot schrapping van een kandidatenlijst

Bij besluit van 5 februari 2021 werd de lijst van de politieke partij EVERT! door de Kiesraad in zijn hoedanigheid als centraal stembureau ongeldig verklaard voor de verkiezingen van de Tweede Kamer. Voor alle kieskringen werden onvoldoende ondersteuningsverklaringen ingeleverd. Hiertegen werd door EVERT! beroep aangetekend, omdat de partij meende dat het verzamelen van ondersteuningsverklaringen een onredelijke beperking vormt voor deelname aan verkiezingen, in het bijzonder in het licht van de coronapandemie. En daarmee in strijd is met verschillende internationale bepalingen. De Kiesraad stelde zich op het standpunt dat het vereiste van 30 ondersteuningsverklaringen voor elke kieskring een redelijke beperking is van het recht op deelname aan verkiezingen gelet op het doel ervan. De Afdeling oordeelt dat de Kiesraad terecht tot dit oordeel is gekomen, ook in het licht van de coronacrisis waarin de termijn voor het afleggen van ondersteuningsverklaringen tijdelijk is verlengd. Het beroep is ongegrond verklaard.

Besluit tot gedeeltelijke schrapping van een kandidatenlijst

Bij besluit van 5 februari 2021 verklaarde de Kiesraad in zijn rol als centraal stembureau de lijst van de politieke partij JEZUS LEEFT voor vier kieskringen ongeldig, omdat de partij voor deze kieskringen onvoldoende ondersteuningsverklaringen had ingeleverd. Tegen dit besluit werd beroep aangetekend door de partij, omdat zij van mening was dat de geloofsrichting van de partij in combinatie met de coronamaatregelen de partij gehinderd heeft om voldoende ondersteuningsverklaringen te verzamelen. De partij eiste van de Afdeling een extra periode van 10 dagen voor het verzamelen van de nog ontbrekende ondersteuningsverklaringen. De Kiesraad stelde zich op het standpunt dat het van belang is dat de gelijke behandeling van alle politieke partijen wordt gewaarborgd. En dat het centraal stembureau zich daarom strikt moet houden aan de wettelijke eisen en termijnen. De Afdeling heeft het beroep niet inhoudelijk behandeld, omdat de partij geen griffierecht had betaald. Het beroep is niet-ontvankelijk verklaard.

Besluit tot handhaving van kandidaten op de lijst

In twee beroepszaken verzette een kiezer zich tegen het besluit van 5 februari 2021 waarin de Kiesraad als centraal stembureau besloot de kandidaatstelling van M. Rutte (VVD) en G.M. Segers (ChristenUnie) te handhaven. Appellant stelde zich op het standpunt dat beide kandidaten onterecht op de kandidatenlijsten zijn gehandhaafd vanwege hun gedragingen. De Afdeling oordeelde in beide zaken dat de gronden waarop appellant zich beroept geen gronden zijn voor het schrappen van een kandidaat op de kandidatenlijst zoals genoemd in de Kieswet. En dat het besluit van de Kiesraad daarmee op goede gronden is genomen. De beroepen zijn ongegrond verklaard.

Besluit tot vaststelling van de ingediende kandidatenlijsten

Een kiezer verzette zich tegen het besluit van 5 februari 2021 waarin de Kiesraad als centraal stembureau besloot tot het vaststellen van de kandidatenlijsten en de nummering daarvan. Appellant was van mening dat sprake is van rechtsongelijkheid ten aanzien van deelname aan de verkiezingen en dat bepaalde partijen en bepaalde kandidaten niet aan de verkiezingen zouden mogen deelnemen. De Kiesraad stelde zich op het standpunt dat hij een lijst alleen ongeldig kan verklaren, of kandidaten kan schrappen van een kandidatenlijst, als niet wordt voldaan aan in de wet limitatief opgesomde eisen. Het gedachtengoed van een politieke partij of de achtergrond van kandidaten maakt geen deel uit van deze beoordeling. De Afdeling oordeelde dat de Kiesraad terecht tot dit oordeel was gekomen en verklaarde het beroep ongegrond.

Besluit tot gedeeltelijke schrapping van een kandidatenlijst

Bij besluit van 5 februari 2021 heeft de Kiesraad als centraal stembureau de kandidatenlijst van Trots op Nederland voor zeven kieskringen ongeldig verklaard en twee kandidaten geschrapt van de betreffende lijst. Trots op Nederland en een kiezer hebben hiertegen beroep aangetekend, omdat zij

van mening waren dat het moeizame verloop van het verzamelen van de ondersteuningsverklaringen het hun onmogelijk heeft gemaakt voldoende verklaringen te verzamelen voor deze kieskringen. Daarnaast waren zij van mening dat de twee kandidaten onterecht waren geschrapt van de lijst. De Afdeling oordeelde dat de Kiesraad terecht tot het oordeel was gekomen dat voor zeven kieskringen te weinig ondersteuningsverklaringen zijn ingediend. Ook oordeelde de Afdeling dat de Kiesraad geen andere mogelijkheid had dan de kandidaten te schrappen van de lijst omdat de Kiesraad niet beschikte over de wettelijk vereiste informatie en verklaarde het beroep ongegrond.

Besluit tot gedeeltelijke schrapping van lijsten en kandidaten

Op de dag van kandidaatstelling dienden twee kiezers bij de Kiesraad een lijst in met daarboven dezelfde aanduiding. Zij waren het onderling niet eens wie dat voor de betreffende groepering moest doen en betwistten elkaars inlevering. De Kiesraad heeft beide lijsten afzonderlijk beoordeeld en de inleveraars in de gelegenheid gesteld de daarbij gebleken verzuimen te herstellen. Die verzuimen waren niet in alle gevallen hersteld, waardoor uiteindelijk twee lijsten overbleven die voor een bepaald aantal kieskringen ongeldig waren verklaard. Daarbij speelde mee dat bij beide lijsten veel dubbele ondersteuningsverklaringen waren gevoegd. Ook zijn niet alle kandidaten gehandhaafd gebleven, omdat bijvoorbeeld de instemmingsverklaringen ontbraken. In één geval kon ook de aanduiding niet gehandhaafd worden omdat toestemming daarvoor ontbrak, deze lijst werd daarmee een blanco lijst. Hiertegen is beroep ingesteld door zeven appellanten. Vertegenwoordigers van beide lijsten kwamen op tegen het ongeldig verklaren van hun lijst in bepaalde kieskringen en pleitten er ofwel voor om de lijsten samen te voegen ofwel om de andere lijst ongeldig te verklaren. Drie kandidaten kwamen op tegen het feit dat hun kandidatuur gehandhaafd is op de (inmiddels) blanco lijst. Ook kiezers die een ondersteuningsverklaring hadden afgegeven of deze voor de groepering hadden verzameld, gingen bij de Afdeling bestuursrechtspraak in beroep. Zij voerden aan dat zij met hun verklaringen slechts één lijst hadden willen steunen.

De Afdeling bestuursrechtspraak oordeelde dat de Kiesraad niet bevoegd was om lijsten samen te voegen. Verder bevestigde de Afdeling bestuursrechtspraak dat kandidaten alleen mogen worden geschrapt op basis van de in de Kieswet opgenomen schrappingsgronden, zoals ook door de Kiesraad was gedaan. Ook had de Kiesraad juist geoordeeld dat er sprake was van dubbele ondersteuningsverklaringen en had hij deze terecht buiten beschouwing gelaten. Ook was de aanduiding boven een lijst terecht geschrapt. De Afdeling bestuursrechtspraak verklaarde zes hierover ingestelde beroepszaken ongegrond.

De Kiesraad als extern deskundige

Registratie van kiesgerechtigdheid

De gemeente Rotterdam had in aanloop naar de Tweede Kamerverkiezing een verzoek tot registratie als kiezer afgewezen, omdat betreffende persoon was geregistreerd als niet-ingezetene en niet stond vermeld in de basisregistratie personen van de gemeente. Die registratie was onderwerp van geschil in andere bestuursrechtelijke procedures tussen de kiezer en het college van de gemeente. Het college erkende wel dat het aannemelijk was dat appellant op dat moment ergens in de gemeente woonde. Daarom oordeelde de Afdeling dat het college op grond van het Kiesbesluit de appellant als kiezer in moest schrijven. De Kieswet laat immers de mogelijkheid open om als kiesgerechtigde te worden geregistreerd zonder in de basisregistratie personen ingeschreven te staan.

Besluit tot schrapping van een kandidatenlijst

Het centraal stembureau van de nieuw te vormen gemeente Dijk en Waard stelde op 15 oktober 2021 de kandidatenlijsten voor de herindelingsverkiezingen vast. Een kiezer stelde beroep in tegen de beslissing tot ongeldigverklaring van de lijst waarop hij voorkwam, wegens het indienen van te weinig ondersteuningsverklaringen. De kiezer was van oordeel dat het centraal stembureau hem meer tijd had moeten geven om ondersteuningsverklaringen te verzamelen. De Kiesraad adviseerde het beroep ongegrond te verklaren omdat niet afgeweken kan worden van de wettelijke eis van tien ondersteuningsverklaringen. De Afdeling heeft in lijn met dit advies geoordeeld dat het centraal stembureau niet kan afwijken van deze wettelijke eis en daarom terecht tot de beslissing is gekomen om de lijst ongeldig te verklaren. Het beroep is ongegrond verklaard.

Stemmen herindelingsverkiezing, Heerhugowaard.
Foto: Phil Nijhuis

6. Kennis en Communicatie

Informatiepunt Verkiezingen

Met het oog op de Tweede Kamerverkiezing van maart 2021 werd van 20 oktober 2020 tot 8 april 2021 het Informatiepunt Verkiezingen ingesteld. In totaal behandelde dit Informatiepunt 6.782 vragen, waarvan de meeste werden gesteld door burgers (3.422 vragen), gevolgd door gemeenten (2.395 vragen). In aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 2022 werd in oktober 2021 opnieuw een Informatiepunt Verkiezingen actief.

Website

De Kiesraad biedt via de website www.kiesraad.nl actuele informatie over het verkiezingsproces aan gemeenten, provincies, politieke partijen, journalisten en kiezers. Naast informatie over de Kieswet zijn hier de adviezen van de Kiesraad, benoemingen van parlementsleden, registraties van partijnamen, uitslagen van verkiezingen en belangrijke data in het verkiezingsproces te vinden. Ook staat er op de website beknopte informatie over het verkiezingsproces in het Engels. In 2021 werd de website door 1.714.745 bezoekers geraadpleegd. In de maand maart werd de website verreweg het vaakst bezocht, door 1.017.652 bezoekers.

Social media

De Kiesraad gebruikt Twitter met name om nieuwsberichten te delen. Informatieve vragen worden beantwoord, eventueel onder doorverwijzing naar het Informatiepunt. Het aantal mensen dat de Kiesraad volgde op Twitter is gestegen, met 2783 volgers eind van het jaar ten opzichte van 2.370 eind 2020. De tweets die de meeste weergaven genereerden gingen over het aantal kandidatenlijsten voor de Tweede Kamerverkiezing (42.480 weergaven), meekijken bij het tellen van de stemmen (8.167), aannname van de wet die vervroegd stemmen en briefstemmen mogelijk maakt (5.690) en het evaluatieadvies Kiesraad over de Tweede Kamerverkiezing (4.366).

Via LinkedIn worden voornamelijk vacatures onder de aandacht gebracht. 435 personen volgen de Kiesraad op LinkedIn.

Databank Verkiezingsuitslagen

De databank bevat verkiezingsuitslagen vanaf 1848. Deze uitslagen zijn te vinden op www.verkiezingsuitslagen.nl. In de databank verkiezingsuitslagen staan uitslagen van de verkiezingen voor de Eerste Kamer, Tweede Kamer, Europees Parlement, provinciale staten, gemeenteraden, herindelingen, waterschappen (sinds 2015), landelijke referenda en eilandsraden (sinds 2010).

De Kiesraad stelt de uitslagen van recente verkiezingen ook beschikbaar als EML-bestanden via data.overheid.nl. In 2021 is de toegankelijkheid en functionaliteit van de databank verder verbeterd. De verkiezingsuitslagen van de herindelingsverkiezingen 2021 zijn voor het eerst ook op kandidaatsniveau per stembureau gepubliceerd in de databank. Dit zal bij toekomstige verkiezingen ook gebeuren.

Publicaties en onderzoek

De Kiesraad verricht of laat onderzoek verrichten in het kader van zijn taak als adviesorgaan en op het bredere vlak van verkiezingen en kiesrecht.

In januari en maart 2021 verscheen het door de Kiesraad gefinancierde onderzoek van het Centraal Bureau voor de Statistiek naar mogelijkheden om statistische methoden in te zetten bij het opsporen van opmerkelijke uitslagen op het niveau van stembureaus:

- Methodeadvies steekproef controletellingen verkiezingen (<https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2021/03/methodeadvies-steekproef-controletellingen-verkiezingen>)
- Steekproeftrekking controletellingen verkiezingen (<https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2021/11/steekproeftrekking-controletellingen-verkiezingen>)

In januari 2021 publiceerde de Kiesraad de rapportage van Expleo waarin Ondersteunende Software Verkiezingen (OSV2020) werd beoordeeld op de mate waarin het voldoet aan de opgestelde specificatie voor de berekening van de uitslag en zetelverdeling. En op de mate waarin de software voldoet aan de eisen die aan de software worden gesteld, volgens de bijlage bij art. 2a van de Kiesregeling.

- Expleo Netherland, Toetsing Verkiezingssoftware OSV2020, 27 januari 2021 (<https://www.kiesraad.nl/verkiezingen/adviezen-en-publicaties/formulieren/2021/02/01/expleo-toetsingsrapport-osv2020>)

Naar aanleiding van de in maart 2021 gehouden Tweede Kamerverkiezingen heeft de Kiesraad opdracht gegeven voor een onderzoek naar het vertrouwen in eerlijke verkiezingen:

- Carolien van der Ham en Toine Fiselier, *'Vertrouwen in eerlijke verkiezingen. Een verkenning van de Nederlandse publieke opinie'*, 16 november 2021

Ander onderzoek resulteerde in de volgende publicaties:

- Ron de Jong, 'Een nieuwe kiesrechtstrijd in wording? Nationaliteit, ingezetenschap en het kiesrecht, Stuk Rood Vlees 14 mei 2021
<https://stukroodvlees.nl/microtargeting-van-kiezers-inherent-aan-verkiezingscampagnes/>
- Ron de Jong en Henk van der Kolk, 'de geografische spreiding van D66-kiezers' (hoofdstuk in het boek: 'Tussen bestormen en besturen. 55 jaar D66 in de Nederlandse politiek').

Gastcolleges

In februari is een gastcollege gegeven over de Geschiedenis van lokale verkiezingen aan de Radboud Universiteit. In september is een gastcollege gegeven aan de Rijkuniversiteit Groningen over Kiesrecht en verkiezingen sinds 1848.

Wetenschappelijke Raad van Advies

De Wetenschappelijke Raad van Advies bestaat uit deskundigen op het gebied van verkiezingen en kiesrecht. Hij heeft tot taak wetenschappelijk onderzoek van de Kiesraad te begeleiden en te beoordelen. De leden van de Raad waren in 2021:

Voorzitter: vacature

prof. dr. W. Voermans (t/m februari 2021),
Hoogleraar Staats- en bestuursrecht Universiteit Leiden

Leden: **dr. H. van der Kolk**,
Universitair hoofddocent aan de faculteit van Behavioral, Managerial and Social Sciences van de Universiteit Twente
dr. J. van Merriënboer,
Historicus en onderzoeker Centrum voor Parlementaire Geschiedenis

Secretaris: **dr. R. de Jong**,
Onderzoeker Kiesraad

De Wetenschappelijke Raad kwam in 2021 eenmaal bijeen ter bespreking van het onderzoek van het afgelopen jaar en de daaruit resulterende publicaties.

Wet hergebruik overheidsinformatie (Who)

Op basis van de Wet hergebruik overheidsinformatie (Who) kan eenieder een verzoek voor hergebruik van openbare informatie doen bij een met een publieke taak belaste instelling waar die informatie berust. De Kiesraad heeft in 2021 één verzoek ontvangen op basis van de Who. Dit betrof een verzoek naar het hergebruik van de broncode van de Ondersteunende Software Verkiezingen (OSV2020). De Kiesraad heeft dit verzoek in eerste instantie deels toegewezen en deels afwezen. In bezwaar heeft de Kiesraad het verzoek geheel afgewezen.

Inrichten stemlokaal, Heerhugowaard.
Foto: Phil Nijhuis

7. Netwerk – nationaal en internationaal

De Kiesraad onderhoudt een nationaal en internationaal netwerk. Door de COVID-19-pandemie konden de jaarlijkse conferenties in het buitenland niet op de gebruikelijke manier plaatsvinden. Ook vonden er geen internationale werkbezoeken plaats, in plaats daarvan is digitaal overleg gevoerd met internationale contacten.

Nationaal

In het kader van zijn werkzaamheden op het gebied van verkiezingen, heeft de Kiesraad regelmatig contact met allerlei verschillende organisaties en instellingen op nationaal niveau. Enkele van onze belangrijke stakeholders zijn:

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Ook in 2021 vond regelmatig overleg plaats met bestuurlijke en ambtelijke vertegenwoordigers van het ministerie van BZK, over zowel beleids-, wetgevings- als beheerszaken.

Staten-Generaal

Met zowel de (griffies van) de Eerste – als Tweede Kamer was contact over de benoemingen voor nieuwe Kamerleden die in het kader van ontstane (tijdelijk) vacatures moeten plaatsvinden.

VNG en NVVB

Structureel vond overleg plaats met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten en de Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken. Ter voorbereiding op de Tweede Kamerverkiezingen is er in samenwerking met de NVVB en het ministerie van BZK een aantal webinars georganiseerd. Gemeenten kregen toelichting bij de verschillende fases in het verkiezingsproces. Ook was er gelegenheid om vragen te stellen.

Internationaal

De Kiesraad onderhoudt regelmatig contact met de Venetië Commissie van de Raad van Europa over verkiezingsaangelegenheden.

Verkiezingswaarnemingen

Omdat in 2021 de Tweede Kamerverkiezingen plaatsvonden, hebben vier organisaties waarnemers naar ons land gestuurd om het verloop van de verkiezing te observeren: OVSE/ODIHR, Leiden Model United Nations, International Parliamentarians Congress (IPC) en Gender Concerns International (GCI). De Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) stuurt jaarlijks waarnemingsmissies naar landen waar verkiezingen worden gehouden, om toe te zien op een eerlijk en vrij verloop van deze verkiezingen. Ook GCI is vaker in Nederland geweest voor verkiezingsmissies. De Kiesraad heeft deze organisaties een presentatie gegeven over zijn rol en mandaat bij deze verkiezingen en welke werkzaamheden daarbij komen kijken. Ook is er gesproken met de afvaardiging van de OVSE/ODIHR.

In de zomer van 2021 kwam het rapport van OVSE/ODIHR uit. Zoals bij iedere verkiezingswaarneming staan daar suggesties in ter verbetering van het Nederlandse verkiezingsproces. Enkele voorbeelden hiervan zijn onderstaand weergegeven.

- Denk na over alternatieve vormen van stemmen, zoals het stemmen bij volmacht. Deze moeten voldoen aan de geldende internationale normen voor democratische verkiezingen.
- Introduceer alternatieve mogelijkheden voor gevangenen om te stemmen, zodat zij hun stemrecht kunnen uitoefenen en hun stemgeheim gewaarborgd blijft.
- Registreer alle campagnecontributies, zowel donaties als giften in natura. Er moeten regels komen voor buitenlandse donoren en er moeten redelijke limieten voor donaties worden ingevoerd.
- Vertrouw het toezicht op politieke financiering toe aan een onafhankelijk orgaan dat los staat van de overheid, met een mandaat dat duidelijk is vastgelegd in de wet.
- Maak het mogelijk dat er beroep bij een rechter kan worden ingesteld tegen de vaststelling van de verkiezingsuitslag.

Ook werd door de OVSE geadviseerd om de politieke participatie van vrouwen te stimuleren, door tijdelijke speciale wettelijke maatregelen. Verder is er het advies om te werken aan de verbetering van toegang voor kiezers met een verstandelijke beperking. Ten slotte werd genoemd om te streven naar uniforme toepassing en interpretatie van de coronaregels door stembureaus in het hele land.

Uitwisselingen

Omdat het door de reisbeperkingen niet mogelijk was om naar andere kiescommissies toe te gaan, heeft er digitaal uitwisseling plaatsgevonden.

In februari-maart 2021 vond er een online uitwisseling plaats met de Britse kiescommissie. Er werd gesproken over de coronamaatregelen in stemlokalen, zoals de verplichting om een mondneusmasker te dragen, handen en materialen te ontsmetten en het werk van stembureauleden.

In mei was er een digitale uitwisseling tussen de Nederlandse Kiesraad en de Iraakse kiescommissie. Beide organisaties deelden hun ervaringen, en er werd gesproken over mandaat en rolverdeling. Te midden van het bewustzijn van de verschillen tussen de twee nationale staatsinrichtingen, werden voorbeelden gegeven van de Iraakse context en de Nederlandse. Er werd ook gekeken naar het gebruik van digitale middelen, zoals OSV2020, in het Nederlandse verkiezingsproces.

Opbouw stemlokaal, Heerhugowaard.
Foto: Phil Nijhuis

8. Financiën

De begroting van de Kiesraad is ondergebracht in Hoofdstuk IIB van de Rijksbegroting: Overige Hoge Colleges van Staat en Kabinetten van de Gouverneurs, onder beleidsartikel 9 'Kiesraad'.

De Raad voert zelf het beheer over zijn begroting. De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) is verantwoordelijk voor het beheer van de begroting van de Staten-Generaal en voor de begroting van de Overige Hoge Colleges van Staat, Kabinetten van de Gouverneurs en de Kiesraad. Over de inhoud van dit beheer bestaan afspraken (de zogenoemde beheerafspraken) tussen de minister en de Colleges, waarin recht wordt gedaan aan hun staatsrechtelijke positie.⁹

Besteedbaar budget

Het besteedbaar budget van de Kiesraad bedroeg in 2021 4.947.000. Aan dit budget werd bij gelegenheid van de 1^e suppletoire begroting in totaal 2.136.000 toegevoegd, onder andere vanwege een kasschuif van middelen voor beheer en onderhoud Ondersteunende Software Verkiezingen (OSV2020) van 2020 naar 2021. Ook werden structurele middelen toegevoegd voor het Digitaal Hulpmiddel Verkiezingen (DHV); structurele middelen vanwege de verhoging van lasten en middelen voor personele ondersteuning bij de transitie richting verkiezingsautoriteit.

⁹ Zie Comptabiliteitswet 2001, artikel 19.

Bij gelegenheid van de 2^e suppletoire begroting werd in totaal 49.000 toegevoegd: de LPO-middelen (Loon- en Prijsontwikkeling) en de Eindejaarsmarge zijn toegekend, daarnaast is een bedrag in mindering gebracht op het budget voor 2021 in verband met een verwachte onderrealisatie; Van het totale budget was 4.405.000 uitgeput.¹⁰

Vergoeding voorzitter en leden Kiesraad

De Kiesraadleden ontvingen in 2021 een financiële tegemoetkoming. De voorzitter ontving per maand een vergoeding gebaseerd op 0,3 fte in schaal 18 volgens het Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren (BBRA). De leden van de Raad ontvingen een vergoeding van 300,68 (tot 1 juli 2021), resp. een vergoeding van 306,69 (vanaf 1 juli 2021) per vergadering en een reiskostenvergoeding. Als gevolg van de uitvoering van de Wet Normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) is op de functies van de voorzitter en de leden van de Kiesraad de rapportageplicht WNT van toepassing. Deze normering geldt ook voor de ambtelijke staf.

---

¹⁰ Zie rijksbegroting.nl/2021, IIB Overige Hoge Colleges van Staat en Kabinetten van de Gouverneurs, Jaarverslag, Artikel 9 Kiesraad.